

УДК 811.112.2'367.624 (436)

Лазебна О. А.

ПРИСЛІВНИКИ ТА ДІЄПРИСЛІВНИКИ ОЦІНКИ В СПОЛУЧЕННІ З ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЮ ГРУПОЮ ДІЄСЛІВ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

У статті розглянуто лексичні склади прислівників та дієприслівників оцінки, вживаних носіями німецького й австрійського лінгвосоціумів у діалогічному та авторському мовленні, у сполученні з дієсловами зорового сприйняття. Виявлено відмінності в семантичній наповненості лексичних складів оцінних (діє)прислівників у сполученні з дієсловами зорового сприйняття в німецькій мові Німеччини й Австрії.

Ключові слова: німецька мова Німеччини, німецька мова Австрії, прислівник оцінки, оцінка, оцінне судження.

Лазебная Е. А. Наречия и деепричастия оценки в сочетании с лексико-семантической группой глаголов зрительного восприятия в современном немецком языке Германии и Австрии. – Статья.

В статье рассматриваются лексические составы наречий та деепричастий оценки, употребляемых носителями немецкого и австрийского лингвосоциумов в диалогической и авторской речи, сочетающихся с глаголами зрительного восприятия. Выявлены различия в семантической наполненности лексических составов указанных оценочных единиц в сочетании с глаголами зрительного восприятия в современном немецком языке Германии и Австрии.

Ключевые слова: немецкий язык Германии, немецкий язык Австрии, наречие оценки, оценка, оценочное суждение.

Lazebna O. A. Adverbs and participles of evaluation used with a lexical-semantic group of verbs of visual perception in modern German Standard German and Austrian German. – Article.

The article considers the lexical syllables of evaluative adverbs and participles combined with a lexical-semantic group of verbs of visual perception in modern German Standard German and Austrian German. The differences in the semantic filling of lexical syllables of evaluative adverbs / evaluative participles in combinations with verbs of visual perception in German Standard German and Austrian German have been revealed.

Key words: German Standard German, Austrian German, evaluative adverb, evaluation, evaluative estimation.

Актуальність теми визначається відсутністю спеціальних праць з аналізу мовних актів позитивної/негативної оцінки, вираженої придієслівними прислівниками та дієприслівниками оцінки в сполученні з лексико-семантичною групою дієслів зорового сприйняття, на матеріалі німецької мови Німеччини та Австрії.

Об'єктом дослідження є прислівники та дієприслівники оцінки сучасної німецької мови Німеччини та Австрії, а **предметом** – соціолінгвістичні характеристики й оцінний потенціал висловлень із прислівниками оцінки (далі – ПО) та дієприслівниками оцінки (далі – ДО) у сполученні зі згаданими дієсловами. У виборі предмета дослідження керуємося необхідністю систематизації й інвентаризації ПО/ДО в сполученні з вказаними дієсловами за оцінною шкалою.

Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка ПО/ДО з художніх творів письменників Німеччини (Х. Бюль, Б. Шлінк, З. Ленц, Г. Лінд, Ш. Лінк, Г. Люстігер, А. Майер, К. Майер, В. Роггенкамп) та Австрії (І. Бахманн, Е. Єлінек, А. Гайгер, Т. Главінік, М. Грубер, В. Хаас, М. Хаусгофер, Г. Йонке, М. Кольмайер, Д. Кнехт), а також із текстів інтерв'ю, опублікованих у німецьких («Der Spiegel», «Brigitte», «Nido») та австрійських періодичних журналах («Hallo. Das Magazin der österreichischen Gewerkschaftsjugend», «Österreich Journal. Das Magazin für Österreicher in aller Welt»).

Прислівники та дієприслівники оцінки в роботі об'єднано в одну групу умовно на підставі оцінної категоризації в придієслівній позиції різних

ознак діяльності, поведінки людини, її фізичного та психоемоційного стану.

У межах дослідження аналізуватимуться оцінні одиниці, вживані з такими суб'єктивними дієсловами зорового сприйняття: (*sich*) *ansehen*, (*sich*) *anschauen*, *betrachten*.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття є основою взаємодії людини із зовнішнім середовищем, із зовнішнім світом. Під час первинного сприйняття йде пасивне пізнання навколишнього середовища, далі воно переходить у взаємодію, тобто будь-яка сторона того, хто сприймає, викликає ту чи іншу відповідну реакцію. Процес зорового сприйняття, незважаючи на всю можливу парадигму інтерпретацій, завжди є дією. У мові дія передбачає наявність певних суб'єктивних і/або об'єктивних відношень [1, с. 9].

Як зазначає Г.С. Крейдлін у своїй роботі, присвяченій невербальній комунікації, «очі являють собою настільки важливий у фізіологічному, психологічному, соціальному, релігійному, сексуальному та багатьох інших відношеннях орган, що кожна культура й кожний народ виробляють типові моделі очної, чи візуальної поведінки та стереотипні мовні способи говорити про них» [2, с. 51].

Зауважимо, що відбір дієслів-конституентів прислівників позитивної оцінки (далі – ППО) / дієприслівників позитивної оцінки (далі – ДПО) та прислівників негативної оцінки (далі – ПНО) / дієприслівників негативної оцінки (далі – ДНО) проводився з урахуванням критерію частотності виявлених у текстовому матеріалі оцінних одиниць. Отже, лексико-семантична група дієслів

зорового сприйняття через вкрай низьку семантичну наповненість лексичних складів оцінних одиниць не представлена об'єктними дієслівними одиницями, що репрезентують значення «мати здатність сприймати зором».

У роботі соціальний статус мовця розглядаємо за соціометричним підходом на основі критеріїв «професійний ценз» і «віковий ценз», які значним чином впливають на адекватний вибір засобів вираження оцінки. Згідно із соціометричним планом статусу на основі проаналізованих нами прозових творів шкалювання мовців-суб'єктів оцінки (з точки зору яких продукувалася оцінка, вжита у вигляді прислівників оцінки в сполученні з дієсловом *finden*) на основі вищезазначених критеріїв виглядає таким чином: це інтелігенція, державні службовці/керівники різних рівнів, офісні працівники, працівники сфери торгівлі й послуг, робітники/ремісники, безробітні/домогосподарки; за віковим цензом суб'єктами оцінки є діти/підлітки (учні шкіл), студенти ВНЗ та люди літнього віку (пенсіонери).

Лексичний склад ПО/ДО, вживаних із дієсловом (*sich*) *ansehen*, сигніфікативним значенням

якого є «мати здатність сприймати зором, спрямовувати погляд на когось, що-небудь», нараховує 34 одиниці, виявлені на матеріалі німецької художньої прози й періодики в діалогічному мовленні: *ärgerlich, auffordernd, aufmunternd, bedauernd, belustigt, bewundernd, demonstrativ, deutlich, entsetzt, erleichtert, ernst, forschend, grüblerisch, haßerfüllt, hell, hilfeschend, irritiert, kalt, klar, kritisch, lachend, mitleidig, neidisch, prüfend, schuldbewußt, schwarz, theatralisch, tief, überrascht, unschlüssig, unverwandt, verblüfft, verschmitzt, verwundert*. Загальна кількість прикладів вживання ПО/ДО із зазначеним дієсловом, виявлених нами в аналізованих текстах на матеріалі сучасної НМН, дорівнює 43 (див. табл. 1).

Зауважимо, що під час аналізу фактичного матеріалу зустрічались оцінні судження, у яких один і той самий (діє)прислівник вживався декілька разів представниками однієї соціальної групи (у таблиці цей факт відмічений дужками).

Варто відмітити домінування лексичних одиниць у зоні негативної оцінної шкали (див. табл. 1).

Під час реалізації свого оцінного ставлення до явищ дійсності представники різних соціальних

Таблиця 1

**Градування ПО/ДО в сполученні з дієсловом *sich ansehen*
(на матеріалі німецької художньої прози й періодики)**

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС		ШКАЛА ОЦІНКИ	
		Позитивна оцінка	Негативна оцінка
ПРОФЕСІЙНИЙ ЦЕНЗ			
1.	Інтелігенція	–	neidisch
2.	Державні службовці / керівники різних рівнів	bedauernd	–
3.	Офісні працівники	deutlich hell klar verschmitzt	ärgerlich irritiert (2) mitleidig prüfend schwarz
4.	Працівники сфери торгівлі та послуг	–	ernst (3) unschlüssig
5.	Робітники/ремісники	–	–
6.	Безробітні/домогосподарки	–	demonstrativ theatralisch tief
ВІКОВИЙ ЦЕНЗ			
7.	Діти/підлітки (учні шкіл)	auffordernd aufmunternd belustigt bewundernd (2) erleichtert grüblerisch lachend verwundert	entsetzt forschend hilfeschend (2) kalt so erblüfft (3) überrascht unverwandt (3)
8.	Студенти	–	haßerfüllt kritisch schuldbewußt
9.	Люди літнього віку (пенсіонери)	–	–
Усього:		13	21

груп німецького лінгвосоціуму використовують у своєму діалогічному мовленні різне семантичне наповнення лексичного складу (діє)прислівників позитивно/негативної оцінної конотації.

Представники соціальної групи «Діти/підлітки (учні шкіл)» характеризуються активним вживанням у діалогічній формі мовлення оцінних одиниць з аналізованим дієсловом, на відміну від представників інших соціальних груп (див. табл. 1).

Так, дієприслівником *unverwandt* повідомляється інформація не тільки про відчуту 18-річним учнем гімназії атмосферу, яка панувала протягом поїздки всередині учнівського колективу, а й про те, що з точки зору суб'єкта оцінки це «погано», у зв'язку із чим він використовує у своєму вокабулярі зазначений дієприслівник негативно-оцінної конотативної забарвленості.

Während der Fahrt sahen wir uns unverwandt an, wir sprachen nicht, machten auch keinen Versuch zu sprechen, einer der Männer telefonierte mit der Aufnahme des Krankenhauses und kündigte uns an [6, с. 142].

Наступні висловлення, дібрані з новели 3. Ленца «Schweigeminute», ілюструють вживання ДПО представником соціальної групи «Діти/підлітки (учні шкіл)»:

Sonja saß neben ihr und sah sie bewundernd an und befingerte Stellas goldenes Handkettchen [6, с. 58].

Du wolltest nicht, daß ich dein Arbeitszimmer verließ, als das Telefon läutete, du sahst mich an,

während du sprachst, belustigt, auch erleichtert, es war der Anruf, den du erwartet hattest [6, с. 87].

Варто додати, що під час аналізу фактичного матеріалу зустрічалися приклади, у яких семантично близькі (діє)прислівники (на кшталт *verwundert, erstaunt, überrascht*) вживалися з різним оцінним значенням, а отже, належали до різних зон (позитивної/негативної) оцінної шкали. Знак у таких випадках визначався висловленням у цілому, тобто місцем відповідної ситуації в ціннісній картині світу, з огляду на контекст.

У наступному висловленні автор із метою донести до адресата негативне емотивно-оцінне відношення, недовірливе ставлення лікаря до відвідувача лікарні використовує лексеми негативно-оцінної конотації *erstaunt* та *befremdet*. У поданому нижче реченні ДО *erstaunt* належить до зони негативної оцінки, оскільки далі слідує ДНО *befremdet*.

Der Doktor schaute ihn erstaunt und ein wenig befremdet an [9, с. 205].

Актуалізацію інтенції «схвалення» демонструє висловлення, що містить ДПО *verwundert*. Знак «+» виводиться завдяки вживанню суб'єктом оцінки інтенсифікатора *angenehm*:

Er sah sie angenehm verwundert an. Auf nichts freute sie sich im Augenblick so wie auf seinen Ausdruck von Befriedigung im Gesicht [7, с. 65].

У романі І. Бахманн «Malina» відмічаємо вживання лексеми *überrascht*, віднесеної нами з огля-

Таблиця 2

**Градування ПО/ДО в сполученні з дієсловом sich ansehen
(на матеріалі австрійської художньої прози й періодики)**

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС		ШКАЛА ОЦІНКИ	
		Позитивна оцінка	Негативна оцінка
ПРОФЕСІЙНИЙ ЦЕНЗ			
1.	Інтелігенція	liebenswürdig sanft (2) verliebt	befehlend kopfschüttelnd (2) listig scharf (2) unsicher
2.	Державні службовці / керівники різних рівнів	sehr schön	enttäuscht mißtrauisch (3)
3.	Офісні працівники	bewußt	—
4.	Працівники сфери торгівлі та послуг	—	so abgezehrt mitgenommen zu pessimistisch so ratlos
5.	Робітники/ремісники	dankbar (2)	—
6.	Безробітні / домогосподарки	aufmerksam (2) geduldig interessiert lange	bekümmert besorgt (2) gequält mürrisch neiderfüllt
ВІКОВИЙ ЦЕНЗ			
7.	Діти/підлітки (учні шкіл)	konzentriert	betroffen
8.	Студенти	—	vorwurfsvoll
9.	Люди літнього віку (пенсіонери)	—	—
Усього:		12	18

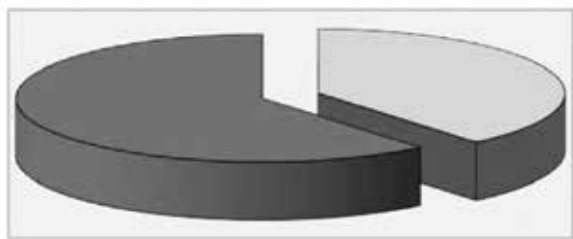

Рис. 1. «Об'єм лексичних складів, зафіксованих на матеріалі австрійської художньої прози та періодики»

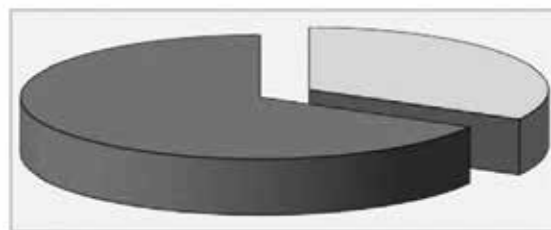

Рис. 2. «Об'єм лексичних складів, зафіксованих на матеріалі німецької художньої прози та періодики»

ду на контекстну ситуацію до складу зони негативної оцінки в структурі оцінної шкали:

Malina ist schon im Aufbruch, die Leute schauen ihn nur überrascht an, weil sie nicht wissen, aus welchem Grund er geht, denn er sagt nicht verlegen, warum, wohin, weshalb gerade jetzt [4, с. 299].

Порівняльний аналіз об'ємів лексичних складів ПО/ДО в сполученні зі згаданим дієсловом, зафіксованих на матеріалі німецької мови Німеччини та Австрії, виявив подібність (приблизно однаковою є кількість одиниць, вживаних із зазначеним дієсловом: 34:30) між нечисленними складами вказаних одиниць, виявлених у діалогічному мовленні представників різних соціальних груп (див. табл. 1 та табл. 2). Варто зазначити, що інтенція «схвалення/несхвалення» суб'єктом оцінки актуалізується різними оцінними одиницями, відібраними мовцями Німеччини та Австрії з нейтрального пласту номінативного інвентарю мови задля повідомлення про емотивно-оцінне ставлення до позначуваного, зокрема про несхвалення, зневагу, нехтування чи іронію або ж, навпаки, про захоплення.

Наведемо приклад вживання в діалогічному мовленні суб'єктом оцінки (письменницею за професійним цензором) прислівників позитивної/негативної конотації *listig*, *befehlend* та *sanft*:

Malina sieht mich so listig an, dann lacht er, ich lache auch [4, с. 270].

Mein Vater sieht befehlend den alten Mann an, der Totengräber wendet sich furchtbar, nach diesem Blick meines Vaters, zu mir [4, с. 174].

Ich sagte eine Weile nichts, er sah mich sanft an und sprach noch einmal: Sie dürfen es ruhig glauben! [4, с. 281].

На матеріалі німецької мови Австрії з дієсловом *sich ansehen* виявлено вживання в діалогічному мовленні 30 різних за семантичним змістом оцінних (діє)прислівників, серед яких спостерігаємо домінування лексичних одиниць негативно-оцінної конотації (18:12).

Так, у романі «Das Leben der Wünsche» австрійський письменник Т. Главінік описує прислівником *leer* атмосферу непорозуміння між колишніми коханнями:

Er sah sie leer an und versuchte zu erraten, was sie meinte [5, с. 18].

Висловлення німецьких письменників як суб'єктів оцінки, що містять оцінний компонент, досить різноманітні та характеризуються дещо меншим кількісним складом, на відміну від кількості (діє)прислівників, вжитих представниками соціальних груп безпосередньо в діалогічному мовленні (34:22). Як і в діалогічному мовленні (13:21), у лексичному складі авторських оцінних одиниць спостерігається домінування негативного суб'єктивно-об'єктивного емотивного спектру (3:19).

Наведемо декілька прикладів використання ПНО/ДНО німецькою письменницею Ш. Лінк у романі «Der fremde Gast»:

Sie sah ihn an, gereizt, weil sie wusste, sie hatte einen großen Fehler gemacht [8, с. 36].

Sie sah ihn spöttisch an [8, с. 104].

Підкреслимо, що негативна семантика оцінної одиниці, поданої в наведеному нижче висловленні, створюється за допомогою префікса *miss-*, що додає кореневій морфемі негативне значення:

Die Alte sah sie missgelaunt an [8, с. 473].

Процентні співвідношення ППО/ДПО та ПНО/ДНО в ролі актантів дієслова (*sich*) *ansehen* (за вибітками з австрійської та німецької художньої прози та періодики (діалогічне мовлення)) відображені на рис. 1 та рис. 2:

Результати проведеного аналізу лексичних складів ПО/ДО в сполученні з іншими дієсловами зорового сприйняття, тобто з (*sich*) *anschauen* та *betrachten*, на матеріалі діалогічного й авторського мовлення сучасної німецької мови Німеччини й Австрії дозволяють зробити такі висновки: 1) на рівні вживання оцінних одиниць спостерігається різна мовна реалізація категорії оцінки у сфері комунікації; 2) у сполученні з дієсловом (*sich*)

anschauen в авторському мовленні зафіксовано вживання австріцизму позитивної оцінки *dulliäh*, значення якого трактувалося згідно з даними словника Й. Ебнера [3, с. 58].

Принципові подібності німецької мови Німеччини та німецької мови Австрії простежуються в домінуючому вживанні ПНО/ДНО всіма пред-

ставниками соціальних груп, усіма німецькими й австрійськими авторами досліджуваних художніх творів. Виявлено суттєві відмінності в семантичній наповненості складів (діє)прислівників у сполученні зі згаданими дієсловами в мовах цих колективних відносин полягають в актуалізації різних оцінних одиниць, вживаних з одним і тим самим дієсловом.

Література

1. Козюра Т.Н. Возвратность в семантико-функциональном поле залоговости (на материале предложений с глаголами зрительного восприятия в русском и французском языках) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т.Н. Козюра. – Воронеж : ВГУ, 2007 – 22 с.
2. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика в ее соотношении с вербальной : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / Г. Е. Крейдлин ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 2000. – 68 с.
3. Ebner J. Duden. Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch d. österr. Besonderheiten / J. Ebner. – 2., vollst. überarb. Aufl. – Mannheim, Wien, Zürich : Bibliographisches Institut, 1980. – 252 S.
4. Bachmann I. Werke. Dritter Band: Todesarten: Malina und unvollendete Romane / I. Bachmann ; Hrsg. Ch. von Koschel, I. von Weidenbaum, C. Münster. – 4. Aufl. – Zürich : Piper München, 1993. – 564 S.
5. Glavinic T. Das Leben der Wünsche : [roman] / T. Glavinic. – München : Carl Hanser Verlag, 2009. – 319 S.
6. Lenz S. Schweigeminute : [novella] / S. Lenz. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG., 2011. – 174 S.
7. Lind H. Der Mann, der wirklich liebte: [roman] / H. Lind. – 8. Aufl. – München : Diana Verlag, 2010. – 367 S.
8. Link Ch. Der fremde Gast : [roman] / Ch. Link. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2005. – 480 S.
9. Maier A. Kirillow : [roman] / A. Maier. – Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2005. – 349 S.